

Öteki'nin Hakları*

Jean-François Lyotard

"Öyle görünüyor ki insan olmaktan başka bir şey olmayan biri, tam da öteki insanların kendisine bir hemcinsleri gibi davranmalarını mümkün kılan nitelikleri yitirmektedir."¹ The Origins of Totalitarianism (1951)'in ikinci bölümünü oluşturan Emperyalizm** adlı çalışmadan alınan bu cümle ile Hannah Arendt insan haklarının temel koşulunu tanımlıyor: Bir kişi ancak insan olmanın dışında bir şeyse haklara sahiptir. O bir insan olmaktan başka bir şeyse, aynı zamanda bir öteki insan olmalıdır. Bu takdirde "ötekiler" kendisine hemcinsleri gibi davranabilirler. İnsanları benzer kılan, her insanın içinde bir öteki figürü taşıdığı gerçeğidir. İnsanların ortaklaşa sahip oldukları benzerlik, her birinin diğerinden farklı oluşundan kaynaklanmaktadır.

Hemcinsin olan insanı öldürmeyeceksin: Bir insanı katletmek, Homo sapiens türünden bir yaratığı öldürmek değildir. Bu o insanın içinde kapasite ve umut olarak mevcut olan insan toplumunu öldürmektir. Ve onu bizzat kendi içinde de öldürmüş oluyorsun. Yabancıyı tecrit etmek toplumu tecrit etmektir, ve bunu yapmakla gerçekte sen kendini toplumdan uzaklaştırıyorsun.

Bir insan gibi davranılma hakkımın üzerine yaslandığı söylenen, içimdeki bu öteki figürü nedir? Kalan kısımda düşüncelerimi bu soru

üzerinde yoğunlaştıracam.

"Sadece bir insan" diye yazıyor Hannah Arendt. Yani insan türünün (homo sapiens) bir bireyinden başka bir şey değil. Güçlü bir tür; dünya tiyatrosunda sahnelenen yaşam mücadelesinde, homo sapiens diğer bütün cinsler karşısında galip çıkmıştır. İnsan türü, hijyen, sağlık önlemleri, ve çevre koruması gibi yolları kullanarak diğer türler karşısındaki mücadelesini başarıyla devam ettirmektedir. Her insan, türünün bir örneğidir. Tıpkı bir şempanzenin diğer bir şempanzeye benzemesi gibi, insan teki de türünün diğer üyelerine benzemektedir.

Her maymunda bir öteki (maymun) figürü var mıdır? Maymunlar birbirleriyle iletişim kurabilir ve kendilerini diğer hayvan cinslerinden ayırabilirler. Bunlar kendi aralarında beş duyuya ve hareket kabiliyetine dayanan duyarlı sinyal sistemleriyle iletişim kurabilirler. Bu sistemler bir çeşit dil oluştururlar ve bu dil, hayvanlara, karşılıklı ilişkilerde uyarıların iletilmesi kadar, halet-i ruhiyelerin (Aristo'nun *pathemata*'sı) de karşı tarafa belli edilmesini olanaklı kılan bir tür toplum niteliği bahşeder.

Bu işaret eksenli dil, insan türünde tamamen yok değil ancak rolü sınırlı. Hayvanların iletişim kapasitesi, tüm türlerde ortak olan genetik stokça belirlenir ve içgüdüselidir.

İnsanlar çok az içgüdüye sahiptirler. Hayvan kar-deşlerine nazaran küçük yaştaki insanlar hemcinslerinin dilinde kendi kapasitelerini daha yavaş farkederler. Ve bu insan dili (human language) türlerde ortak değildir. Bu dil vücut işaretleriyle değil, göstergelerle işlev görür. Gelişigüzel kurallara göre biraraya getirilen, fakat gramer yapılarıyla düzenlenen bu gelişi-güzel göstergeler, gerçek ya da değil, içsel ya da dışsal herhangi bir objeyi kendilerinin gönderileni olarak belirler ve bu objelere birtakım anlamlar yüklerler. Son olarak, bizi burada asıl ilgilendiren şey sözkonusu anlamın *iletiliyor* olmasıdır.

Bu, öteki figürünün oluşmasını sağlayan, bugün insan dilinin "pragmatik" fonksiyonu olarak adlandırdığımız şeydir. Açıkça ya da zımnen, insanın her cümlesi bir kişiye ya da bir şeye yöneltilir. Ardından bir cevap, bir tepki, bir bağlantı ya da devamı beklenir. Lisanimızda ayrışma (polarization), sözle ifade edilen "şahıslar" ve şahıs zamirleri tarafından oluşturulur. *Ben* şu anda konuşandır; *sen* ise bu iletişimin şimdilik yöneltildiği kişidir. *Ben* konuşurken sessizsin, ancak *sen* konuşabilirsin, konuştun ve konuşacaksın.

Hayvansal iletişimin homojen olduğunu söyleyebiliriz. Oysa diyalogun (interlocution) ayırddedici özelliği, konuşmacılar arasında ortaya çıkan eşzamanlı benzerlik ve farklılık ilişkisinin bulunmasıdır. *Ben* ve *sen* örnekleri birbiriyle birleşemez, çünkü biri konuşurken öteki artık veya henüz konuşmuyor. *Ben* ve *sen* birer göstericidir (deictic), bu itibarla da *şimdi* ile, konuşma alanı ifade eden *şimdi* ile, zorunlu bağlantı içindedir. Buradan geçmişin ve geleceğin geçiciliği ortaya çıkıyor. Ancak tanımsal olarak yalnızca mevcutla sınırlı olmayıp olası tüm diyaloglara uzanabilen konuşma kapasitesi bakımından *ben* ve *sen* benzerdir. Konuşma kabiliyetine sahip şahıslar, dönüşümlü olarak *ben* ve *sen* konumlarını işgal edebilirler. Onlar *ben* dedikleri zaman, bir geçmiş ya da gelecek *sen* olurlar, ve *sen* konu-

munda olduklarında, öyledirler çünkü *ben* olarak konuşmuş ya da konuşacaklardır.

Diyalog böylece insanların, hayvanlarda olduğu gibi işaretlere dayanan bir topluluk haline dönüşemeyeceğini ima eder. Böyle bir durum, ancak diyalog imkânsızlığı insanları bu son çareye zorladığı takdirde sözkonusu olabilir. Teoride insan olarak biz, diyalogu öncelemiyor tersine diyalogdan kaynaklanıyor. Öteki onun olası muhatabı olduğu ölçüde, öteki figürü her defasında açıkça mevcut bu biz'de. Akıl yürütme ve tartışmadan sonra biri ve öteki bir anlaşmaya varabilir ve toplumlarını bir sözleşmeyle oluşturabilirler. Grek *politeia* ya da modern cumhuriyetin arkasındaki ilke budur. Vatandaş, ötekilerine seslenme hakkı yine ötekilerce tanınmış olan insan tekidir.

Cumhuriyetçi ilkeyi demokratik olgudan ayırmak önemlidir. *Demos* (halk), akdî değil, doğal ve kültürel bir topluluktur. *Demosun* bireyi, konuşma hakkından dolayı değil doğum, dil ve tarihsel miras dolayısıyla tanımır. Bu bireyler, belirleyici özelliği kendisini oluşturan unsurların homojenliği olan (kelimenin ortaçağda kullanılan ve doğayı çağrıştıran anlamıyla) bir *ulus* oluştururlar. Diyalog doğuruyor bu toplumu; ulusun üyeleri arasında dil tanıma işareti olarak işlev görür. Her ne kadar diyalog kapasitesine sahipse de halka ait birey (demotic individual) -bir serf ya da hür kişi olabilir bu- kolektif olarak bağlı oldukları insan türünün değişik mensuplarına duyguları ve eylemleri iletmek için kullanır dili. Dille olan bu ilişki, medeni (civic) diyalogda içkin olan farklılığı (alterity) dışlar. Öteki yabancı kalır ve ulus mensuplarına tanınan haklara sahip değildir. *Politeia*'yı kuran Grekler de *barbaroi*'yi dışlamıştı. Diyalog hakkı her insana tanınmış değildir. Öteki figürü, ulusal topluluğun karşısında, bütünlüğü bozabilecek dışardan bir tehdit olarak durur.

Halksal olan (demotic) ve medeni olan (civic) arasındaki önemli karşıtlığı ortaya koymak

için, anlatımımı basitleştiriyorum. Aralarındaki fark, öteki figürünü şekillendiren diyaloga verilen önemde yatıyor. Halk ötekini dışlıyor; kent ise ötekini içselleştiriyor. Çağdaş insan topluluklarında, değişik nedenlerden dolayı bu iki husus çoklukla birbirinden ayırılmıyor: az çok ulus, az çok cumhuriyet. Örneğin Avrupa topluluğu kurumu, kuşkusuz meşruiyetini tamamen medeni (civic) ilkedan alıyor.

Konuşmada içkin olan, ötekine seslenme işleviyle ilgili bir evrenselleştirme prensibi vardır Cumhuriyette. Eğer bir insan konuşabiliyorsa, muhtemel bir muhataptır. Bu prensip, kişinin ulusal dil(imiz)den farklı bir dil konuşuyor olması gerçeğiyle tek başına geçersiz sayılamaz. Homo sapiens, her zaman farklı dille konuşmuştur. Ancak bunların hepsi, özetle belirttiğim yapısal özelliklere sahip beşer dilleridir. Bu özellikler, bilinmeyen bir dilin bilinen bir dile çevrilebileceği güvencesini verirler. Burada çevirinin zorluklarına ve muammalarına girmek istemiyorum. Çevirinin teorik olarak mümkün olması, doğal ya da ulusal tarzdan bağımsız olarak, diyalogu herhangi bir insan tekine kadar genişletmek için oldukça yeterlidir. Medenilik (civility), gerçekte vadedtiği gibi, evrensel hale gelebilir.

Medeniliğin ulusal ya da halksal (demotic) toplulukları ihata ediş tarzı, ciddi bir meseledir. Siyasal ve ekonomik modlarla beraber, farklı dilsel modların da bir yığınını sunuyor tarih bize. Bunlar, zorunlu tek bir dil, resmi dille birlikte gelen ek dillerin hoşgörülmesi, zorunlu çok dillilik, fiili çok dillilik gibi durumları içeriyor. Kurulan model, askeri, siyasal, ekonomik ve kültürel güç dengelerine bağlı oluyor. Bu ilişkiler, diyalogun nasıl yayıldığını belirler, ancak onun yayılmasını engelleyemez. Cümlelerin yapısında içkin olan yön işlevini sınırlamak mümkün değildir: Biri, ağaç ya da nehirden yardım isteyip bir kediye komut verebilir. Eğer konuşulan bir insansa, o muhataplık statüsüyle donatılmıştır ve ilk konuşana seslenme kabiliyetine sahiptir.

Muhataplık kapasitesine hiç bir a priori sınırlama söz konusu değildir. Dilin çevrilebilirlik ve yinelenebilirliği ile birleşerek, bir konuşma topluluğundaki bütün konuşanları bağlar bu kapasite. Bu de facto güçten benim hak etkisi (*un effet de droit*) diye adlandırdığım kavram doğar. Şayet herhangi bir kişi öteki insanlar için muhatap olabilirse, olabilmeli. Daha doğrusu muhatap kılınmalı ve izin verilmelidir. (Burada) kapasitenin ima ettiği potansiyelden, kazanımın öngördüğü izne geçiyoruz. Ne var ki, kapasitenin meşruiyeti doğurmadığını biliyoruz. Ancak diyalog söz konusu olduğunda iki kategoriye birleştirme eğilimi ağır basıyor. Zira hem başkaları ile diyaloga girme kapasitesi herkesçe eşit bir şekilde sahip olunan bir kapasite olarak karşımıza çıkıyor, hem de diyalogun kendisi konuşmanın karşılıklığını çağırıyor. Karşılıklılık (reciprocity) sadece diyalogun değişkenliğini değil, muhatapların eşitliğini de gözetiyor. Böyle yapmakla onların karşılıklı özgürlüklerini ve kelime karşısındaki eşitliklerini güvenceye almış oluyor. Bunlar bizzat adaletin ayırıcı özellikleridir. Buradaki olgudan hakka doğru kayış, demokrasi ve cumhuriyet arasındaki çağdaş karışıklığa benzer. Ancak bunun önüne nasıl geçebiliriz?

Kabul edelim ki, ötekilerle konuşma kapasitesi bir insan hakkı, belki de en temel insan hakkıdır. İster de facto, kaderin bir adaletsizliği olarak, ister prensipte, örneğin bir ceza olarak, bu kapasitenin kullanımı bir şekilde yasaklanmışsa, konuşana zarar verilmiş ve sınırlandırılmıştır. Kişi böylece muhatapların konuşma topluluğundan koparılmıştır. Hiç kimse için artık o bir öteki değildir, hiç kimse de şimdi onun ötekisi değildir. Sessizliği dayatmanın bir çok yolu vardır. Bu yolları Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü) herkesten daha iyi biliyor. Mütevazı ancak kararlı bir görevi var bu örgütün. *Minimum* bir görev bu. *Amnestos*, unutan kişi anlamına geliyor. Amnesty, hükmün değiştirilmesini ya da mahkûm edilmiş kişinin rehabilite edilmesini talep etmiyor. Sadece kişiyi suskunluğa mahkûm eden kurumun,

bu kararını unutmamasını ve mağduru yeniden konuşanlar topluluğuna katmasını istiyor.

Amnesty'nin görevi, cumhuriyetçi demokrasilerin kamu hukuku hükümleriyle uyum içindedir. Yine de belirteyim ki bu hukukilik, kapasite (konuşma yeteneği) ve meşruiyet (konuşma gücü/hakkı) arasındaki karışıklığı gizliyor. Başka bir deyişle, doğal hak diye bir şey yoktur. Değer verilmesi gereken, bir hakkın özüdür; ödevsiz hak yoktur. Aynı şey diyaloga girme kapasitesi için de geçerlidir. Kapasitenin spontane olarak farkına varıldığı doğru değildir. Bu, ilgi ve alâka istiyor, başlıbaşına bir öğrenme süreci gerektiriyor. Tam da medeniyet denilen şeyi gerektiriyor. Bu şekildeki bir insan, İnsan türünün bir üyesi olmaktan başka bir şey değildir: konuşabilen bir hayvan. Doğru, dil diyalog vaadini ihtiva edecek şekilde oluşturulmuştur. Fakat eğer kişi bu vaadin taşıdığı öteki figürünü ortaya çıkaracak ve ona saygı duyacaksa, evvela kendisini içindeki öteki figürünü tanımayacak olan hayvansal doğasından kurtarması gerekir. Çocuklar hemen diyaloga giremezler. İçimizde direnen, belki de "konuşan", bir şeyler var, ama bunlar diyalogun kurallarına göre değil işaretlerle işleyen şeylerdir.

Senle diyalogun nasıl paylaşılacağını öğrenme süreci anlamında medeniyet, bir suskunluk anı gerektirir. Aristo der ki: üstad konuşur, talebe dinler. Bu an için, *ben* statüsü bana yasaktır, üstad için *sen* konumuna büründüm, zımnen varsayılan menzile nisbetle. Sessiz kalma, (konuşmama) pasifliği çağrıştırmıyor. İnteraktifliği, pedagojik bir ilke olarak övmek katıksız bir demagojidir. Talebe konuşma kapasitesine sahiptir, ancak konuşma hakkını kazanmak zorundadır. Bunu yapabilmek için susmalıdır. Diyalogun askıya alınması (suspension) susmayı empoze eder ve bu suskunluk iyidir. Konuşma hakkını zedelemeyiz bu. Tersine, hakkın değerini öğretir. Konuşmada mükemmellik için gerekli bir egzersizdir susmak. Tıpkı talebe gibi, yazarlar, artistler, bilim

adamları ve acemiler ötekilere ne söyleyeceklerini öğrenmek için sessizliğe çekilmelidirler.

Ünvanı ne olursa olsun üstad, onlara bilmedikleri şeyleri anlatmak için, talebelerini konuşmaya katılmaktan alıkoyar. Hatta onlara anlamadıkları bir dilde de konuşabilir. Üstad genel anlamda öteki, *sen* figürü değildir, fakat bütün ayrıksılığıyla *Öteki* figürüdür. Yabancıdır, eldir o. İnsan bir yabancıyla nasıl diyalog kurabilir? Evvela onun dilini öğrenmek zorunda kalacaktır. Muhatapsal beklentinin tersine 'oluş' durumunu işaretleyerek, bu problem bir ölçüde edebiyat ve sanat problemiyle benzerlik taşır: opak bir şey, Beckett'in 'Adlandırılmaz'ı (Unnamable) gibi.

Medeniyetin öğrenme sürecinin dayattığı suskunluk, bir yabancılaşmanın (estrangement) doğum anıdır. Alışık olduğumdan başka türlü konuşma ve bildiğim tarzdan başka türlü söyleme meselesidir bu. Üstadın şahsındaki gayri-likta başka bir mantığın tuhaflığı sessizce empoze edilir. Üstad, bilmediğimi işitmeme ve söylemem için beni rehin alır. Emmanuel Levinas bu konuyu herkesten daha iyi irdelemektedir.

Bu kısa analizden anlaşılıyor ki, eğer konuşma zaten söylenmiş olan (*deja dit*) dan başka bir şey dillendiriyorsa, bu takdirde muhataplık kapasitesi konuşma hakkına dönüşür. Konuşma hakkı anons ödevi ima eder. Eğer konuşmamız hiç bir şey anons etmiyorsa, tekrara ve mevcut anlamların muhafazasına mahkumdur. İnsan topluluğu genişleyebilir, ancak kendisiyle barışık olmanın verdiği mutlulukla kendinden geçmiş olarak hep aynı kalacaktır. Bugün medyanın temel işlevi, toplumun muhatapsal rızasını kuvvetlendirmektir. Bize hiç bir şey öğretmediği zaman can sıkıcıdır medya. Diyalog kendi başına bir amaç değildir. Öteki, diğer şeyler yanında, bana duyduğum fakat anlamadığım bir şeyler söylerse ancak o zaman diyalog meşrudur.

Şu halde, "konuşma hakkı"nın üç farklı düzleminden bahsedebiliriz. Birincisi, diyalog

yeteneği ki dillerde doğal olarak var olan bir prensiptir. İkincisi, anlamamız için uğraşan, öteki şeyleri anons ettiği gerçeğinden doğan konuşma meşruluğu (legitimation of speech). Son olarak, konuşma meşruiyeti (legitimacy of speech), yani vatandaşa ötekine seslenme hakkı tanıyan pozitif konuşma hakkı. Bu sonuncu düzlem ilk ikisini birleştirmektedir. Ancak bu belirsizlik iyidir. Muhtemel her konuşana ötekilerine seslenme izni vererek, cumhuriyet (aynı zamanda) her konuşana ötekilere bilmediklerini anons etmeyi bir görev olarak yüklemektedir. Cumhuriyet anonsları teşvik etmekte; (hatta) emretmektedir. Öte yandan her hangi bir kişinin keyfi olarak konuşmaktan mahrum edilmesini yasaklamaktadır. Terörü tasvip etmez o. Bu yolla suskunluğu herkesin menfaatine olacak şekilde düzenler, disiplin sessizliğine izin verip, despotizm sessizliğini yasaklar.

Bu teskin edici bir cumhuriyet portresi, ancak sükûnet hiç de teskin edici olmayan bir şeyi örtmektedir. Konuşmadan mahrum edilme tehdidi, arızı (contingent) değildir; diyalogsal hakkı (muhatap olma hakkını) sürekli olarak baskı altında tutar. Bu tam da cumhuriyetin kaçınılmaz olmasının nedenidir. Konuşan kişi her zaman "sessiz ol" komutunun kendisinin kelimelerini yasaklamasından korkar. O, konuşma topluluğundaki üyeliğinin tekinsizliğinden yakındır. Yazarın, keşişin ya da talebenin iyi suskunluğu bile bir acı çekme ihtiva eder. Her türlü sürgün ona maruz kalana zarar verir, ancak mağdur konuşma topluluğundan dışlandığı zaman bu zarar bir yanışa dönüşür. Yanlış, dinlenilemeyeceği için mağdurun tanıklık edemeyeceği bir zarar haline gelir. Ve bu tam da (ötekilerine) konuşma hakkı reddedilen kişilerin durumunu ifade eder.

Toplumun kendisine bir yaptırım olarak tanıdığı suskunluğu dayatma hakkı her zaman tehlikelidir. Ölüm cezası, iğrenç bir suç işlemiş olsa bile, mahkuma yapılan telafisi imkânsız bir yanıştır. Fakat konumuz açısından o

kişiye yapılan yanlışlık ölüm değildir. Greklerin söylediği gibi, insanların arkasından uzun süre konuştukları "güzel ölümler" vardır. Bir konuşmacı ölüyken hayatta olduğundan daha beliş olabilir, bu yüzden de toplum için sürekli hayattadır. O halde ilişkiyi tersine çevirmeliyiz: ölümün sebebi olan yanıştır, çünkü o konuşanın konuşma topluluğundan dışlanmasını çağırıştırır. Mağdur, durumunu rapor edemeyeceği dolayısıyla kendisini savunamayacağı ve itiraz (temyiz) edemeyeceği için, toplum bu dışlanmayı konuşamayacaktır bile.

İmha kamplarındaki katliamlardan kurtulanlar, bunun farkındadırlar. Topluma yeniden dönen bu insanlar ölüm tatbikinin (administration of death) ne olduğunu betimleyebilir ve anlatabilirler. Fakat maruz bırakıldıkları aşağılanmayı (abjection) nasıl iletebilirler? Bu her şeyden evvel iletişimin kopuşudur. Nasıl olurda bir kişi, diyalog yoluyla, artık başka birine ya da bir şeye yönelememe terörünü iletebilir? Onlar konuşulan değil, davranılanlardır. Düşman değildiler. Onları köpekler, domuzlar ya da haşarat diye çağıran SS veya Kapos, bu insanlara hayvan muamelesi değil çöp muamelesi yaptı. Yakılmak çöpün kaderidir. Unutulmuş olmanın acısı unutulamaz. Bu, dille ilişkimiz konusunda, diyaloga olan asude inancın engelleyip bastırıldığı bir hakikati ortaya çıkarıyor. Aşağılanma sadece konuşmadan mahrum olduğumuz zaman değil, gereği kadar dile sahip olmadığımız zaman da geçerlidir. Anonsa olan borcumuz hiç bir zaman ödenemez. Dildeki Öteki, dilin kendisi olan Öteki, söylenmesi gerekeni söylemez. Sessiz kalır o. Hatta bekler mi? Konuşma topluluğundan dışlanan, imha kampı mağdurları bu sırrın sefaletine, perişanlığına itildiler. Bu sefalette konuşmanın gerçek onuru yatıyor. Açıkçası unutulmuş olmanın acısı, söz paylaşılarak dile getirilemez, paylaşılan söz normalde yabancıdır o acıya. *Ben* ya da *sen* değil, dışlanan kişi, efendilerinin dilinde ve dışlananların bizzat kendi dilinde yok edilmesi gereken bir üçüncü şahıs olarak mevcuttur. Her konuşanın Ötekine nis-

betle zait oluşu gibi, o da zaittir. Ancak tam da bu nedenden dolayı dışlanan kişi kesinlikle kendisinden sorumludur.

Kamplarda yasanmış olan aşağılanma, bütün bir diyalogu bastıran dışlama tehdidini korkunç bir şekilde gözler önüne seriyor. Okul bahçesinde ötekilerin kendisine "seninle oynamıyoruz" dedikleri çocuk, bu anlatılmaz acıyı yaşar. Kendi ölçüsünde insanlık suçuna denk bir yanıyla karşı karşıya kalır o. Dilin ifade gücünü övmek için, kendilerini tecrit zühtüne (ascesis of separation) teslim edenler bile aşağılanma riski taşımaktadırlar. Doğru, onlar ötekilerin refakatini sadece yabancı üstadı daha yakından dinlemek için bırakıyorlar. Ancak Öteki karşısındaki bu kölelik, diyalogsal topluma yabancı bir güce kuşkulu bir bağımlılık, bir çeşit ihanet olarak algılanmaktadır. Latincedeki *sacer*, aşağılanmanın muğlaklığını, tezatlarını ifade ederdi: konuşma toplumunun ilgisinden dışlanan bir insan atığı, ancak belki de Ötekinin izini taşıyan ve saygıdeğer bir korkuyu hakeden bir gösterge.

Edmund Burke âli etki (sublime effect) analizinde, konuşmaya katılımı tehdit edilen kişinin zihin halini dehşet olarak ifadelendirmişti. Diyalog kapasitesini aşan güç geceye benzer. Her ne kadar diyalogla ehlileştirmeye çalışsak da, sen figürüne sahip değildir o. İyi ya da kötü eğilimli olabilir. Onu duyarız. Anlamayız. O Tanrı olabilir, Hayvan olabilir, Şeytan olabilir. Konuşanlar topluluğuna iletebilmek için onun sesini tercüme etmeye çalışırız sessizlikte. Bu yolla, Ötekiyle ilişkimizi diyalektik bir hale getirmeyi isteriz. Ancak öyle görünüyor ki, ötekinin yabancılığı herhangi bir totalizasyonu önlüyor. Tercüme çabası bitmeksizin yenilenmelidir. Zelili ya da kutsalı şeffaf manalara indirgediğimizi düşündüğümüz zaman, o en zor, muammalı halini alır ve bize dışardan bir kaza gibi döner. Çağdaş toplumların muzdarip oldukları hoşnutsuzluk, yani postmodern ıstırap, Ötekinin engellenmesidir. Modern cumhuriyetlerin doğu-

şunda etkili olan Öteki ile başarılı bir özdeşleşmenin tam tersi bir durumdur bu. Saint-Just Öteki'ni temsilen yasa çıkardı, ve ilk totaliter tedhiş devrini de başlattı.

Mantıkçılardan, Jakobenlerden ve kararcılardan (deciders) daha arif olan Freud, aşağıla(n)manın bir tarihsel dönemden ziyade insanın diyalogla ilişkisini belirleyen bir durum olduğunu ortaya koydu. Çocuklar olarak, diyalogun kıyısında tutuluyor ve sürgüne mahkum ediliyoruz. *Çocuğun durumu, henüz konuşamayan eksik (tamamlanmamış) insanın durumudur. Çocuk kendisine konuşulan ve kendisi hakkında konuşulandır. Ancak her ne kadar diyalogsal toplum içinde olsa da o bir muhatap değildir. Kendisiyle ilgili ifadeler, çocuk için işaretler ya da jestlerden başka bir değer taşımaz. Bu ifadeleri çözmesi onun için zordur, çünkü hem bunlar gelişigüzel, hem de çocuk çok az içgüdüye sahiptir. İfadelerden etkilenir, fakat kendi hissi durumlarını ifade edeceği bir dile sahip değildir. Bunlar onun içinde bilinçsizce yatar ve devamlı var olan bir unutkanlık içinde bulunur. Ben ve sen menzili olgularının biçimlendirdiği geçiciliğe girmez bunlar. Bunlar, bireysel yaşam tarihi boyunca motive edilmemiş şekillerde görünürler. Diyalogu bloke ederler. Bunlarla birlikte, kaçınılmaz yanlış ve çocuğun aşağılanması yetişkin ilişkilerine de yansır.*

Dilsiz bir tasa doğar bizim yerleşik mevsimsizliğimizden. Etrafımızdaki her şeyi sorgulama kapasitemizi bu tasaya borçluyuz. Ancak biz, konuşma toplumuna girmek için izin isteğimizi ve hoş karşılanma ihtiyacımızı da bu tasaya borçluyuz. Diyalogda *ben* ve *sen* arasında bir dram oynanıyor; bu izin (authorization) dramıdır. Ötekilerine seslenme sorunu ya da iddiası bir yakarıyla eklemleniyor: beni terkedilmişlikten kurtarın ve size katılmama izin verin. Bu yakarış geniş bir keyfiyetler çeşitliliğine izin veriyor: arkadaşlık, nefret, aşk hatta kayıtsızlık. Ancak onda konuşma hakkının temeli yatıyor. Zira (konuşma toplumu-

na girme) talebimin dinlenileceğini ve çocuksal aşağılanmaya maruz bırakılmayacağımı bu hak temin ediyor. Fakat aynı zamanda daha önce yaşadığım ve bir çocuk olarak hala yaşamakta olduğum opak (opaque) Ötekiliği sana bildirmek zorundayım.

Kanun diyor ki: öldürmeyeceksin. Bunun anlamı şudur: ötekilere muhataplık rolünü çok görmeyeceksin. Ancak aşağılama suçunu yasaklayan kanun, bu suçun daimi tehdidini ya da cazibesini de akla getiriyor. Diyalog, benim ve senin ifadelerimizde, Ötekine saygıyla mümkündür ancak.

NOTLAR

1. H. Arendt: *The Origins of Totalitarianism*, 10th ed. (New York, Medina, 1966), 300; rev. ed. (London: George Allen and Unwin, 1967), 300. "Fellow man" (Hemcins) Fransızcadaki benzerlik anlamına gelen *semblable* kelimesinin karşılığıdır.

*Çeviride esas alınan metin için bkz. J. F. Lyotard, "The Other's Rights", S. Shute & S. Hurley (der.), *On Human Rights*, (New York: Basic Books, 1993), ss. 135-147.

** Bu eserin Türkçesi için bkz. H. Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm*, Çeviren: B. Sina Şener, (İstanbul: İletişim, 1998) (Ç.N.)

Çeviren: Dr. Zühtü Arslan